Balázsy Zsófia

A messinai konferencia – Kolumbusz tojása?

Bevezetés

Az európai integrációs folyamat kezdeteit kutatva, a korszakra vonatkozó publikációkban szinte mindenütt említésre kerül a messinai konferencia. Az 1955. június első napjaiban lejátszódott eseménynek rendszerint kiemelkedő jelentőséget tulajdonítanak, sőt mi több, az európai integráció újraindításaként (relance, relaunch) tartják számon. De vajon valóban ennyire meghatározóak voltak-e a messinai konferencián történtek, vagy csak az utókor látja, a megszépítő messzeségből szemlélve, szinte sorsdöntőnek a messinai találkozót? Valóban ennyire egyértelmű lenne, hogy az európai integráció további sorsa ezen a két júniusi napon, Szicília szigetén pecsételődött meg? Elég sokatmondó, hogy Franz Etzel, az Európai Szén- és Acélközösség Főhatóságának akkori alelnöke a messinai konferencián elhatározottakat – véleményem szerint igen találóan – Kolumbusz tojásának nevezte (Etzel, 1955).

Nagyon is attraktív és népszerű elképzelés a „Messina-legenda" felépítése, ami által igyekeznek megkérdőjelezhetetlenül igazolni Európa egyesülésének „magasröptűségét", sőt mi több, az integráció kizárólagosságát, alternatíva-nélküliségét. Mindezek ellenére úgy vélem, a kérdőjelet mégis érdemes odatenni.

A dolgozatban arra törekszem, hogy rámutassak, nem lehet a messinai konferenciát ilyen mértékben leegyszerűsítve kiragadni az események folyamából. Ugyan minden bizonnyal előre mutató lépés volt az integráció útján, ám korántsem függetleníthető a történelmi kontextustól, és a konferenciát pusztán önmagában szemlélve, a neki tulajdonított, szinte már idealisztikusan nagy jelentőség nem helytálló. Gillingham is úgy látja, hogy a gazdasági trendek, a kibontakozó fellendülés, a „nagypolitika", az európai államok egymáshoz, illetve az Amerikai Egyesült Államokhoz fűződő viszonya, valamint a washingtoni, párizsi, londoni, bonni és brüsszeli politikacsinálók egyénisége és intézkedései egyaránt közrejátszottak Európa jövőjének alakulásában (Gillingham, 2003: 34). Ebben a dolgozatban nem az a célom, hogy a teljesség igényével beazonosítsak minden egyes tényezőt, amely hatást gyakorolt az európai integráció kibontakozására, sokkal inkább az, hogy olyan aspektusból világítsam meg a kérdést, amely esetleg új fényt vethet a messinai konferencia értékelésére.

Elsőként megpróbálom kontextusba helyezni az 1955. június elejei történéseket. Abból kiindulva, hogy a messinai találkozót nem szerencsés az idő dimenziójából kiragadva kezelni, a vizsgált idősíkot a konferencia két napjához képest némileg kitágítom. Az előzmények bemutatásánál az integrációs tervekre, a kijelölt integrációs út „előéletére" helyezem a hangsúlyt. Megvizsgálom azt is, hogy a találkozó eredményei mennyire tekinthetők jelentősnek a Benelux memorandum tükrében, vajon „igazságos" e ilyen szempontból a messinai konferencia „dicsőítése"?

Be kell látnunk, hogy az európai integráció újraindítása és további alakulása nem pusztán Franciaország, Németország, Olaszország és a három Benelux-állam saját döntésén múlott. Nem elhanyagolandó ugyanis az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok szerepe sem. E két ország hozzáállása nagy jelentőséggel bírt, és véleményem szerint ez a tény gyakran nincs eléggé nyomatékosítva. Ezért második lépésként röviden áttekintem, hogy akkoriban hogyan játszott közre ez a két ország, mint az európai integrációt befolyásoló tényezők.

Végül Németország, Franciaország és Olaszország álláspontjait vázolom, így alátámasztva, hogy azok korántsem voltak egységesek, és nemhogy az egyes országok között, de még

ugyanazon ország egyes politikusai között is komoly nézetkülönbségek voltak. Ebből következően a messinai záródokumentum elég mérsékelt hangvételűre sikeredett, és inkább tűnik a kézzelfogható döntések diplomatikus elodázásának, mint hatalmas előrelépésnek.

1. Előzmények

1.1. Integrációs elképzelések

A messinai konferenciát hivatalosan az Európai Szén- és Acélközösség Közgyűlésének 1955. május 14-én hozott, 35. számú határozata hívta össze. Az volt a deklarált cél, hogy végre meghozzák a több hónapja esedékes döntést a Főhatóság új elnökének, illetve két alelnökének személyéről. Ezen kívül a határozat szerződéstervezetek kidolgozását is előirányozta, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy az európai integráció következő szakasza megvalósulhasson (Resolution 35 of the ECSC Common Assembly, 1955). A szerződéstervezetek elsősorban a Benelux memorandum javaslataiból indultak volna ki. A memorandum az említett határozat meghozatala után négy nappal öltött végleges formát, és 1955. május 20-án hivatalosan is átnyújtották a német, a francia és az olasz kormánynak.

A Benelux memorandum szövegét tekintve feltűnik, hogy legalább annyi konkrétum már ebben is megfogalmazódik, amennyi az idealizált messinai konferencia záródokumentumából kiolvasható (Memorandum der Beneluxstaaten an die sechs Lander der Montanunion, 1955). Valójában már azt is igen jelentős eredménynek kellene tekinteni, hogy a három Benelux-állam egyáltalán képes volt közös nevezőre jutni. A földrajzi közelség, a hasonló méret és a jellegzetes kereskedelem-orientáltság (Szűcs, 2005: 10, 12, 39, 81-81) ellenére ugyanis a három államban igencsak megoszlottak a vélemények az európai integráció jövőjét illetően.

A hollandok sokadszorra is a „jó öreg" Beyen-tervvel hozakodtak elő. Hiába, Alfred Müller-Armack, a Messinába érkező német delegáció egyik tagja is megállapította – igaz, nem ugyanebben a kontextusban –, hogy aki a gazdaságpolitika terén sikereket akar elérni, az nem riadhat meg az ismételgetéstől (Müller-Armack, 1971). A holland javaslat nem elégszik meg egy lazább szabadkereskedelmi övezet kialakításával, hanem a vámuniót, azaz a külső vámtarifák egységesítését tartja szükségesnek (Milward, 2000: 193). A Beyen-terv felélesztésének apropóját az adta, hogy Franciaországban 1955 februárjában összeomlott a vámuniót erősen ellenző Mendés-France kormánya. Így feltámadt a remény, hogy a vámunió terve ezúttal nem ütközik majd merev elutasításba a francia fél részéről. (Mint később kiderült, az integráció elkötelezett híveinek Edgar Faure kormányával sem volt épp könnyű dolga (Milward, 2000: 194).)

Spaak, a belga kormány részéről, a funkcionalista álláspontot képviselte. Ennek értelmében az ESZAK-modellre alapozva a közlekedés lett volna a szektorális integráció következő, ideális lépcsőfoka. A belga külügyminiszter terve szerint egy új közlekedési főhatóságot hoztak volna létre, vagy a már meglévő testület hatáskörét terjesztették volna ki a szükséges mértékben. Spaak elképzelése mellett egy másik belga javaslat is teret kapott: Jean Snoy et d'Oppuers egy szabadkereskedelmi övezet létrehozását támogatta, amely lehetőleg az egész OEEC-re kiterjedne.

Hollandia nem rajongott túlzottan a Spaak-féle nemzetekfölötti hatáskörökkel rendelkező közlekedési főhatóságért, hiszen ebben az ágazatban kompetitív előnyökkel rendelkeztek, amelyeket nem szívesen áldoztak volna fel a szupranacionális szabályozás oltárán. Sőt, a holland kabinetben olyan vélemények is keringtek, hogy francia kormányváltás ide vagy oda, integrációs javaslataik pozitív fogadtatására kisebb az esély, mint addig bármikor. Egyesek

pedig – az Európai Védelmi Közösség bukása ellenére is – még mindig a politikai közösségben látták a továbbhaladás lehetőségét (Milward, 2000: 191-193).

1955 első felében a Benelux-államok körében ezek a tervek, illetve módosított változataik vetélkedtek, kerültek kölcsönhatásba és gyakoroltak befolyást egymásra. Közös álláspontot végül úgy sikerült kialakítani, hogy tulajdonképpen egyik félnek sem kellett teljesen feladni elképzeléseit – győzött a kompromisszumkészség. Minden bizonnyal meghatározó volt ezen három nemzetgazdaság nagyarányú export-, illetve importfüggősége, aminek következtében nem érintette volna őket túl érzékenyen a vámtarifák lebontása. A nemzetekfölötti megoldás is vonzóbb opció volt a francia–német szövetség dominanciájánál, hiszen ily módon a három kis államnak mégiscsak maradt esélye valamiféle vétójogot biztosítani magának a két „nagy" ellenében (Marjolin, 1988). Az 1955. május 18-i Benelux memorandumban két fő irányvonal jelenik meg párhuzamosan, amelyek jól megférnek egymás mellett. Egyrészt a Spaak elképzelésén alapuló, ám annál mérsékeltebb gazdasági együttműködés a közlekedés és (Jean Monnet-nak köszönhetően) az atomenergia békés célú felhasználása területén. Beyen terveit is kissé „felhigították", így a memorandumban kijelölt másik irány a közös piac bizonyos jegyeit magán hordozó vámunió, amely nem zárja ki a szabadkereskedelmi övezetet.

1.2. Benelux memorandum versus messinai zárónyilatkozat

A Benelux memorandum és a messinai konferencián elfogadott zárónyilatkozat között sokatmondó különbségeket fedezhetünk fel. Mindkét dokumentum vázát ugyanazok a pontok alkotják, de érdemes felfigyelni a megfogalmazásra, és a messinai zárónyilatkozatból „kigyomlált" elemekre. A messinai zárónyilatkozatban következetesen kerülték az *integráció* szó használatát, helyette a kevésbé szupranacionális csengésű *Európa építése* változatot alkalmazták, vagy nemes egyszerűséggel kihagyták a dokumentumból a problémás mondatot. Június elejére a *gazdasági közösség* is kikerült az új európai szótárból, a hat állam ekkorra már az institucionális felhangoktól sokkal inkább mentes *közös európai piac* megvalósulásáért fáradozott. Ilyen alapon természetesen *szerv*ekre és *hatóság*ra sem volt szükség, csupán *módszerek*et kellett kidolgozni a közlekedés, az energia és az atomenergia területén létrejövő közös tevékenység koordinációjához. A Benelux memorandum szövege még az energiapolitika koordinációja érdekében felállítandó szerv *feladatait* is körvonalazta, a messinai konferencia zárónyilatkozata azonban már magáról szervről sem tett említést. Messinában a fejletlen, nem-tagországoknak nyújtott technikai segítségről szintén bölcsen hallgattak. Ez érthető is, hisz a közös álláspont kialakítása valószínűleg így is épp elég fejtörést okozott, és a Hatoknak nem maradt szabad kapacitása a „jótékonykodásra". A Benelux memorandumban világosan elkülönített két problémakör (tudniillik a közlekedés és az atomenergia békés célú felhasználása érdekében történő együttműködés, valamint egy gazdasági közösség létrehozására irányuló törekvés) Messinában eléggé összemosódott. Szervezet és szervek hiányában szinte magától értetődő az is, hogy a közeljövőben összehívandó konferenciák feladata nem a felsorolt célkitűzések megvalósítását biztosító szerződések konkrét megszövegezése lesz, hanem a szükséges szerződések *vagy* egyeztetések felvázolása (Memorandum der Beneluxstaaten über die Fortführung der Integration, 1955, Resolution adopted by the Ministers of Foreign Affairs of the Member States of the E.c.s.c. at their meeting at Messina, 1955).

Az előbbiek alapján messinai konferencia zárónyilatkozata leginkább a Benelux memorandum finomított és ködösített változatának tekinthető, de semmiképpen sem kiugró eredménynek az integráció folyamatában. Nem is igazán tehetjük szóvá a tartalmi homályosságot, ismerve a zárónyilatkozat megszületésének körülményeit. Jean Snoy et d'Oppuers belga külügyminiszter, mikor a találkozó hivatalos lezárása után a zárónyilatkozat

elkészítésébe fogott, rövidesen megállapította, hogy a feladat sajnos nem kivitelezhető, mivel a résztvevők tárgyalásokon rögzített álláspontjai még mindig merőben különböztek egymástól. A megoldás végül az esti záróprogram után, másnap hajnali 2 és 4 óra közt, egy rögtönzött miniszteri megbeszélés eredményeként jött létre (Snoy et d'Oppuers, 1989). A történet mindenesetre kérdésessé teszi a konferenciáról festett rózsaszín képet; rámutat, hogy az egyetértés nem volt „mindenható", ahogy a továbbhaladás miként je sem volt teljesen egyértelmű. Szintén Snoy et d'Oppuers emlékirataiból tűnik ki, hogy a messinai konferencia idején még a belga Paul van Zeeland neve merült fel, mint a létrehozandó bizottságot vezető személyé. Spaak csak jó két héttel később tudhatta magáénak a bizottság elnöki posztját, Beyen közbelépésének köszönhetően (Snoy et d'Oppuers, 1989).

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a messinai konferencia nem tekinthető úgy, mint az európai integráció „gordiuszi csomójának" megoldása. Az elért rendkívül visszafogott eredmények ismeretében inkább úgy fogalmazhatnánk, hogy a hatok folytatták a „csomó" bontogatását, lazítgatását, és még messze jártak a tényleges megoldásától.

2.Külső tényezők

2.1.Az Amerikai Egyesült Államok

Tekintsünk most az Egyesült Államok felé, amely már pusztán nagyhatalmi szerepénél fogva is elkerülhetetlenül hatást gyakorolt az európai eseményekre. A második világháború utáni újjáépítés sarokpontját az 1948 és 1952 között folyósított Marshall-segély jelentette, illetve a kapcsolódó szervezet, az OEEC. Ezt még 1955-ben is világosan érezték, mint az a messinai német delegáció tagjának, Alfred Müller-Armacknak az emlékirataiból is kitűnik (Müller-Armack, 1971). Amerikai „jelenléte" tehát nagyon is érzékelhető volt, így sok európai politikus számára bírt nagy jelentőséggel, hogy az Egyesült Államok milyen hozzáállást fog tanúsítani az integráció fejleményeivel kapcsolatban. Az atomenergia terén való együttműködés tervét például minden további nélkül meghiúsíthatta volna, ha Washington nem tolerálja az ilyen irányú törekvéseket, és továbbra is kizárólag kétoldalú megállapodásokat hajlandó kötni az érintett hat állammal. Az érem másik oldaláról megközelítve a helyzetet: az ötlet amerikai támogatása nagy lendületet tudott volna biztosítani az atomenergia területén történő együttműködésnek, ezáltal pedig az egész európai integrációnak. Robert Eisenbergnek, az Egyesült Államok ESZAK-hoz delegált képviselőjének egyik leveléből az tűnik ki, hogy Európában még június végén is várakoztak a hivatalos amerikai álláspontra, hogy vajon Washington is áldását adja-e az integrációs elképzelésekre (Eisenberg, 1955). A június elején lezajlott messinai konferenciát tehát semmiképp sem indokolt azonnali sikerként elkönyvelni. Számolni kellett a Hatokon kívül álló tényezővel is, amely ebben az esetben a tengerentúli reakció volt.

2.2.Az Egyesült Királyság

Az Egyesült Államokhoz hasonlóan az Egyesült Királyságot is lehetetlen megkerülni. Számtalanszor feltették már a kérdést, hogy a britek miért maradtak ki az integrációból, miért esett úgy, hogy megőrizték a kontinenstől való különállásukat. A problémát egy kevéssé szokványos aspektusból szeretném megközelíteni; így talán a brit távolmaradás és az integráció „beindulása" közötti összefüggésnek egy új oldala tárulhat fel. Tudvalevő, hogy a Hatok közül több állam is kifejezetten szorgalmazta az Egyesült Királyság bevonását. A szigetország kapott is meghívást a messinai konferenciára, képviselete mégsem jelent meg, de a britek természetesen értesültek a fejleményekről. Urwin azt a következtetést vonja le az

Egyesült Királyság magatartásából, hogy az jól példázza, mennyire „érdekelte” őket a kontinensen szerveződő együttműködés (Urwin, 1998: 92). Ez az okfejtés azonban nem feltétlenül állja meg a helyét. A római brit nagykövetségről Londonba érkező sürgöny vagy a párizsi brit nagykövettől kapott levél alapján ugyanis nem kellett volna különösebb jelentőséget tulajdonítaniuk a messinai konferenciának. Az elfogadott zárónyilatkozatot ezekben a levelekben úgy kommentálják, hogy a hat országnak nem sikerült érdemi előrelépést tenni, minden problémás kérdést „tanulmányozni” akarnak, de konkrét cselekvésről nem sok szó esik (Booker-North, 2005: 69). Ezek után teljesen helyénvaló döntés, hogy a megalakuló Spaak-bizottságba a britek nem egy minisztert, hanem annál alacsonyabb rangú tisztviselőt delegálnak. Viszont Eisenberg – az információforrást ugyan meg nem nevezve – megjegyzi, hogy a brit hozzáállás az integrációs tervekhez pozitívabb lehet, mint ahogy azt feltételeznék (Eisenberg, 1955). Úgy tűnik tehát, hogy az Egyesült Királyság nem helyezkedett alapvetően integráció-ellenes álláspontra, csak nem tudta, hogyan viszonyuljon a kialakult helyzethez, mennyire fordult komolyra az ügy. A bizottsági tárgyalások megkezdése után már valamelyest oszladozott a homály, a britek pedig kezdték elpanaszolni az integrációval kapcsolatos, egyébként jogos „sérelmeiket”. Kifogásolták többek között, hogy a hat ország kezdeményezése jórészt csak az OEEC tevékenységét kétszerezné meg, hiszen technikailag a legtöbb messinai célkitűzést a meglevő keretek között, új intézmények létrehozása nélkül is meg lehetett volna valósítani (Weigall-Stirk, 1992: 111–112). A britek azt sem nézték jó szemmel, hogy a Hatok a szorosabb együttműködéssel kapcsolatosan nem az OEEC keretei között kezdeményezték a tárgyalásokat (Booker-North, 2005: 71). Tény, hogy az integrációval kapcsolatos brit álláspont több helyen eltért a Spaak-bizottság által meghatározott „fő csapásiránytól”, de vajon nem mondható-e el ugyanez a franciák vonatkozásában is? A bizottságban tevékenykedő német pénzügyminiszter is rámutat az egymással ütköző érdekekre, nevezetesen, hogy Németország nem lesz hajlandó engedményeket tenni a mezőgazdaság területén, míg Franciaország a vámlebontás kérdésében bizonyul majd kemény diónak (Booker-North, 2005: 71-72). Az Egyesült Királyság legérzékenyebb pontja az atomenergia területén való szorosabb együttműködés volt, de ez valóban olyan ellentét lett volna, amely elsimítására semmilyen reális esély nem volt? Valószínűleg nem. Hiszen a franciákhoz és németekhez hasonlóan, minden bizonnyal az Egyesült Királysággal is meg lehetett volna találni kompromisszumos megoldást. Tehát nem feltétlenül a probléma nagyságrendje vagy az ellentétek kibékíthetetlensége volt az, ami miatt a britek végül kimaradtak. A bizottsági elnök, Spaak elképzelései szerint a szerződéstervezeteket elkészítő szűk létszámú csoportban nem lett volna brit tag, ezért Brethertonnak, az Egyesült Királyság bizottsági képviselőjének diplomatikusan tudomására hozta, hogy nem tartja reálisnak azt az elvárást, hogy az Egyesült Királyság a létrehozandó közös piac egyenrangú tagjává váljék (Booker-North, 2005: 72). A brit kormány ezt a bejelentést – ismét jogosan – bántónak érezhette, és mivel a Spaak-bizottság tevékenységének és az egész európai integráció kimenetelének sikerességében az elejétől fogva kételkedtek, nem tűnhetett túl nagy veszteségnek, ha kivonulnak az amúgy sem túl kellemes társaságból. A Hatok pedig nem kockáztattak, hogy netán még több engedményt kelljen tenni, még több érdeket kelljen összeegyeztetni: az alacsony tranzakciós költségeket szem előtt tartva inkább finoman rásegítettek az Egyesült Királyság távozására, hogy a néhány éve működő ESZAK-ban már bejáratott tárgyalási keretek közt haladhassanak tovább az integráció útján (Moravcsik, 1998: 142).

A messinai konferencián tehát a brit integrációs részvétel még nem volt eldöntött kérdés, ez az irány a továbbiakban, fokozatosan alakult ki. Az, hogy az integráció végül „csak” a Hatok együttműködésével indult be, nem feltétlenül a messinai zárónyilatkozat „hibája”. 1955. június eleje tehát ilyen szempontból sem jelent fordulópontot, az Egyesült Királyság

távolmaradásában sokkal inkább az államok egymás közti viszonya és az állami érdekek voltak meghatározók.

3. A „Három Nagy”

Németország, Franciaország és Olaszország vonatkozásában arra szeretnék rámutatni, hogy álláspontjaik nem Messinában, mintegy „rajtaütésszerűen” dőltek el, hanem hosszú és nehézkes utat kellett bejárniuk ahhoz, amíg sikerült legalább annyira közelíteni a véleményeket, hogy az eredményt konszenzusnak lehessen nevezni.

3.1.Németország

Az NSZK-ban igencsak megoszlottak a vélemények. Az egyik tábort a kancellár neve fémjelezte, és olyan neves személyiségek sorakoztak fel mögötte, mint Franz Etzel, a Főhatóság alelnöke vagy Walter Hallstein a külügyminisztérium éléről. Konrad Adenauer minden integrációs lehetőségben, szinte már megszállottan, a német szuverenitás visszaszerzésének eszközét kereste. Meg volt róla győződve, hogy az NSZK a nem létező szuverenitásának feladásával valódi szuverenitást nyer (Kiss J., 2005: 110). Az Euratom létrehozásának tervét is nagyon pozitívan fogadta, de mikor szembesült a ténnyel, hogy a német döntéshozók és az atomágazat képviselői körében már nem ennyire kedvező a fogadtatás, a kancellár – racionálisan mérlegelve a helyzetet – a közös piacot vette pártfogásába. A német atomenergia-szektor egészen 1957 elejéig ellenállt minden kezdeményezésnek, amely a nukleáris anyagok monopóliumát az európai termelők kezébe adta volna (Moravcsik, 1998: 101). Az atomenergia területén történő integráció ellenzői úgy látták, hogy az új főhatóság visszavetné a német fejlődést, és az NSZK elvesztené azokat az előnyöket, amelyeket független tárgyalópartnerként az USA-val szemben élvez (Milward, 2000: 200). Adenauer hozzáállása a „cél szentesíti az eszközt” szellemében értelmezhető: a német szuverenitás visszanyerése és az újraegyesítés lebegett a szeme előtt, az pedig már részletkérdés volt, hogy ezek eléréséhez milyen út vezet: a nukleáris vagy a gazdasági együttműködés. Az „ellentáborból” Wilhelm Röpke a világméretű integráció híve volt; hozzá képest a gazdasági miniszter talán reálisabban látta a helyzetet, ezért „csak” az európai államok együttműködését szorgalmazta szabadpiaci keretek között (Müller-Armack, 1971). Ludwig Erhard a kezdetektől fogva elutasította a Beyen-tervet, mert az a német exportot földrajzilag kisebb területre korlátozta volna, ráadásul az NSZK gazdaságpolitikájának Franciaország negatív befolyását is el kellett volna szenvednie (Milward, 2000: 198). A mérleg nyelve idővel mégsem az ő javára billent, hiszen a német álláspont – a kancellár tisztán politikai megfontolásainak köszönhetően – inkább a közös piachoz, mint a szabadkereskedelemhez közeledett (Gillingham, 2003: 51).

A két riválisi csoport az 1955. május 22-én Eicherscheidban lefolytatott tanácskozáson jutott olyan álláspontra, amely többé-kevésbé mindenkinek megfelelt. Ekkor született meg a messinai konferencián képviselendő hivatalos német álláspont, amely az atomenergia kérdésében a Benelux memorandum *alapgondolataival* ugyan egyetért, ám a közös piac és közös hatóságok helyett az OEEC vagy a GATT keretében megvalósuló szabad, közös piac és egy konzultatív szerv létrehozását javasolja (Memorandum der Bundesregierung über die Fortführung der Integration, 1955). Alfred Müller-Armack, a messinai német delegáció tagja úgy jellemezte ezt az időszakot, mint amikor „tényleg nem tudták eldönteni, melyik oldalon zöldebb a fű” – ez a határozatlanság pedig a szövetségi kormány 1955. június 1-jén kelt memorandumából is világosan kitűnik (Müller-Armack, 1971).

3.2. Franciaország

A Messinába küldött francia delegáció alelnöke, Robert Marjolin úgy emlékezik vissza, hogy sosem volt tisztában azzal, hogy a németeket milyen megfontolások vezették, azt azonban világosan érzékelte, hogy sosem akartak túlzottan eltávolodni a franciák által képviselt álláspontól (Marjolin, 1988). Ehhez képest a franciák bizonyos szempontból épp az ellenkező irányba gondolkodtak, mint a németek. Míg az NSZK az atomenergia-közösségtől fordult a közös piac, illetve szabadkereskedelmi térség felé, Franciaországban ez fordítva történt. Az államháztartás egyre javuló mérlegével 1955-re már megengedhetővé vált volna a francia gazdaság erősen protekcionista védelmének bizonyos mértékű leépítése. A messinai találkozón a franciák mégis inkább az atomenergia békés felhasználása terén történő együttműködést helyezték az előtérbe, hangoztatva, hogy ez alapvetően fontos az integráció előmozdítása érdekében. (A második világháború tapasztalatait figyelembe véve egyáltalán nem csodálkozhatunk rajta, hogy Franciaország rajta akarta tartani szemét a német nukleáris szektoron.) A franciák a vámuniós elképzelések ellen csak azért nem emelték fel erélyesebben a hangjukat, mivel a németekkel kötött „árukapcsolási" megállapodásuk értelmében a vámuniós tárgyalásokat is fel kellett vállalni, hacsak az atomenergia-közösséget nem a süllyesztőben akarták viszontlátni. A franciák részéről a konferencia után felállított Spaak-bizottság munkájához való hozzájárulás is valahol az el nem köteleződés és a gáncsoskodás határán mozgott (Milward, 2000: 204–206). Marjolin szerint 1955–1956-ban a gondolkodó franciák többsége bárminemű szabadkereskedelemre vonatkozó javaslatot elutasított volna, annyira erős volt a protekcionizmus. A másik meghatározó tényező Franciaországgal kapcsolatban a nemzetekfelettiség minden formája iránti túlérzékenység volt. Hallani sem akartak semmiféle szervekről vagy főhatóságokról, főleg nem az Európai Védelmi Közösségről folytatott elhúzódó és utóbb terméketlennek bizonyult vita után (Marjolin, 1988). Úgy tűnik, hogy a franciák a „negatív" retorikát használták Messinában; jórészt azt hangoztatták, hogy miből nem kérnek. Ezen túlmenően viszont nem álltak elő kidolgozott javaslatokkal, hogy mégis hogyan képzelik el az integráció továbbvitelét; talán azt várták, hogy a többiek majd „udvarolnak" nekik egy sort, versengenek a kegyeikért, Franciaország pedig végül kegyesen rábólint a számára legkedvezőbb kezdeményezésekre. Ez a magatartás mindenesetre tökéletesen összecseng az elvesztett és visszasírt francia birodalmisággal, nagyhatalmi pozícióval. (Már csak a helyzet hasonlósága miatt is gyanús, hogy ha a franciák ezt megtehették, akkor az Egyesült Királyság miért nem.) A francia vonakodás miatt a messinai konferencia nem sok eredményt tud felmutatni. A konferencián a *kérdés lényegéről* nem született döntés – vélte Robert Marjolin (Marjolin, 1988).

3.3. Olaszország

Az olasz kormány, hivatalos álláspontja szerint, a Benelux memorandum közös piacra vonatkozó javaslataival *alapvetően* egyetértett. Az olaszok hangsúlyozták a *fokozatos* megvalósítás elvét, és a memorandumhoz további hozzáfűznivalójuk is volt. A gazdasági viszonyok tekintetében Olaszország volt a Hatok között a „leggyengébb láncszem", és megjegyzéseikből arra lehet következtetni, hogy a formálódó közösségben mindenekelőtt ezen hátrányuk leküzdésének eszközét látták. Már Messinában felhívták rá a figyelmet, hogy a közös piacnak nem szabad elhanyagolnia a munkaerőpiac és a szociális élet kérdéseit sem. Félve attól, hogy esetleg képtelenek lesznek lépést tartani a többi állam által diktált integrációs irammal, kiemelték, hogy az integrációnak nem kell feltétlenül azonos sebességgel végbemennie, területenként lassabban vagy gyorsabban is haladhatnak. A Benelux memorandumban említett közösségi pénzalappal kapcsolatban – nagyon is nyilvánvaló, ám

közvetlenül ki nem mondott szándékkal – az olaszok azt az igényüket fejezik ki, hogy az alap ne csupán az egyes területek közti kiegyenlítést szolgálja, hanem a tőkehiányban szenvedő államoknak az expanzió és a befektetések megvalósításában is nyújtson segítséget. Az olasz kormány az integrációról kiadott közleményében nagyon óvatosan fogalmaz. Nem nagyon tesznek említést konkrét lépésekről, a kérdések zömét inkább csak tovább *vizsgálnák*. A Benelux-államokhoz hasonlóan Olaszország is szorgalmazta az Egyesült Királyság bevonását az integrációba – ez ismét csak azt támasztja alá, hogy a messinai konferencia idején még nem lehetett eldöntött tény a britek kimaradása (Memorandum der italienischer Regierung über die Fortführung der Integration, 1955).

Az NSZK, Franciaország és Olaszország álláspontjaiból kitűnik, mennyire képlékeny volt 1955 júniusában az integráció további menete. Sokszor az egyes országok maguk sem képviseltek egyöntetű álláspontot; az a benyomásunk támadhat, hogy saját határozott elképzelés hiányában csak „sodródtak az árral". Ennek az „árnak" az egyik hulláma volt a messinai konferencia, amelyet sok hullám előzött meg és követett, és amely egymagában nem emelkedett ki, nem nevezhető „szökőárnak".

Összegzés, továbbgondolás

A dolgozatban a „Messina-legenda" megcáfolását, vagy legalábbis megkérdőjelezését tűztem ki célul. A bemutatott előzmények, a Benelux memorandum, a messinai zárónyilatkozat és az egyes nemzeti álláspontok tükrében belátható, hogy a messinai konferencia nem hozott átütő eredményt az európai integráció beindításában, a folytatás továbbra is kérdéses maradt. (Ez a korabeli sajtóból is kitűnik; sok esetben kimondottan borúlátó cikkek születtek, a *The New Statesman and Nation* londoni politikai hetilap például egyenesen kudarcnak nevezte a találkozót.) 1955. június elején tehát nem sikerült feltörni Kolumbusz tojását, a messinai konferencia csupán egy láncszem maradt Európa újjáélesztésében. Az integrációt befolyásoló tényezők sokaságát semmiképp sem lehet figyelmen kívül hagyni, egy-egy eseményt nem ajánlatos elszigetelten, a körülményeket elhanyagolva vizsgálni. A messinai konferencia példáján keresztül igazán jól megmutatkozik, hogy milyen nagy szerepe van a kontextusnak, a beágyazottságnak; hogy az európai integráció kezdetét nem csupán a Hatokra koncentrálva kellene értelmezni, hanem „külső tényezőkkel" is érdemes foglalkozni. Annak érdekében, hogy a témáról még komplexebb képet kapjunk, feltétlenül érdemes lenne a korabeli világ- és nemzetgazdasági viszonyokat, trendeket is bevonni az elemzésbe. A dolgozatot a gazdasági aspektussal kiegészítve teljesebbé és talán még szemléletesebbé lehetne tenni.

Irodalomjegyzék

Monográfiák

Booker, Christopher – North, Richard 2005. *The Great Deception: Can the European Union survive?* London, New York: Continuum.

Gillingham, John 2003. *European integration, 1950-2003: superstate or new market economy?* Cambridge, New York: Cambridge University Press.

Milward, Alan S. 2000. *The European Rescue of the Nation-State*. London, New York: Routledge.

Moravcsik, Andrew 1998. *The choice for Europe: social purpose and state power from Messina to Maastricht*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

Urwin, Derek William 1998. *A közös Európa; Az európai integráció 1945-től napjainkig*. Budapest: Corvina.

Weigall, David – Stirk, Peter 1992. *The Origins and Development of the European Community*. Leicester: Leicester University Press.

Tanulmányok

Etzel, Franz 1955. *Von Messina nach Brüssel*. www.ena.lu, letöltés ideje: 2009. május 2.

Kiss J. László 2005. A nemzetállam nélküli integrációtól az integrált nemzetállamig. A német Európa-politika történelmi gyökerei és mai dilemmái. In *A Huszonötök Európái* (szerk. Kiss J. László). Budapest: Osiris.

Marjolin, Robert 1988. *Meine Leidenschaft Europa*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft. www.ena.lu, letöltés ideje: 2009. május 2.

Müller-Armack, Alfred 1971. *Auf dem Weg nach Europa, Erinnerungen und Ausblicke.* Tübingen, Stuttgart: Rainer Wunderlich. www.ena.lu, letöltés ideje: 2009. május 2.

Snoy et d'Oppuers, Jean-Charles 1989. *Rebâtir l'Europe, Mémoires*. Paris: Duculot. www.ena.lu, letöltés ideje: 2009. május 2.

Szűcs Anita 2005. Hollandia: lanyhuló atlantizmus és az európai integráció erősödő kritikája. Belgium: kisállami dilemmák a nagyhatalmak árnyékában. A kisállamiság nagy kihívásai: Luxemburg. In *A Huszonötök Európái* (szerk. Kiss J. László). Budapest: Osiris.

Elsődleges források

Letter from the Acting United States Representative to the European Coal and Steel Community (Eisenberg) to the Acting Director of the Office of European Regional Affairs (Palmer) (1) www.ena.lu, letöltés ideje: 2009. május 2.

Memorandum der Beneluxstaaten an die sechs Lander der Montanunion, 1955. www.ena.lu, letöltés ideje: 2009. május 2.

Memorandum der Bundesregierung über die Fortführung der Integration, 1955. www.ena.lu, letöltés ideje: 2009. május 2.

Memorandum der Italienischer Regierung über die Fortführung der Integration, 1955. www.ena.lu, letöltés ideje: 2009. május 2.

Resolution 35 of the ECSC Common Assembly, 1955. www.ena.lu, letöltés ideje: 2009. május 2.

Resolution adopted by the Ministers of Foreign Affairs of the Member States of the E.C.S.C. at their meeting at Meesina, 1955. www.ena.lu, letöltés ideje: 2009. május 2.

Publicisztika

Miscarriage at Meesina, 1955. In *The New Statesman and Nation*. No. 1266; Vol. XLIX, p. 801. www.ena.lu, letöltés ideje: 2009. május 2.